משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

להורדת כל המשך חכמה עם בינת החכמה חינם לחץ כאן

פרשת: הפיכת סדום ועמורה – חלק א

פסוקים: פרק יח, יז – יח

פסקאות ח – יב

❖❖❖❖

[ח]

(יח, יז-יח) וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

מדוע היה ראוי להודיע לאברהם מה שעושה בסדום, ומה הקשר בזה שאברהם יהיה לגוי גדול

(יח, יז-יח) המכסה אני מאברהם כו' ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום. הנה[1] באמת הוא בטבע בעל החסד, שמי שהרבה להטיב אותו, חפץ אחרי זה כי יזכר לטוב שמו, לכן יחפוץ בהתקיים מי שהיטיב לו, למען יהיה חסדו קיים לעד ונזכר לדורות, כאשר בארתי (ויקרא כו, מב) וזוכר חסדי אבות, פירוש, החסדים שעשה לאבות, לכן מיטיב לבניהם עדי עד, למען לא יהיה מה שהרבה חסדו לאבות בחנם. ובפרט האיש שאין לו בנים, כל קיומו בזכרו, כי האנשים שהיטיב להם יזכרו לעד חסדו, כי במי יזכר שמו, ואם יתמו האנשים שהיטיב לו, הלא היטב חרה לו, כי גם שמו תמה נכרתה מספר החיים. לכן אמר, כי אברהם מסר נפשו להציל את סדום ועמורה וכו' ורכושם, ואם יתמו סדום ועמורה, הלא יחרה אף אברהם, כי אין האיש שהכיר טובתו עוד בתבל. לכן אמר, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ונברכו בו וכו', אף אם יהפך סדום, כי שמו ישאר לברכה בקרב הארץ. ולכן כאשר אמרו כי עתה נרע לך מהם (יט, ט), שזה כפית טובה ללוט, אשר עבורו הציל אברהם את כולם, לא היה תועלת לאברהם בהשאר אותם, כי שכחו טובתו גם חסדו עמהם, לכן אמרו עוד מי לך פה להציל אותן ברחמים, הלא בוז יבוזו לך, ודו"ק היטב[2].

---

[1] [ח] (יח, יז-יח) "וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" ע"כ. יש לדקדק: א. מדוע צריך ה' שלא לכסות מאברהם מה שהוא עושה בסדום, מה שייכות אברהם לסדום. ב. מה הקשר בין מה שאברהם יהיה גדול ועצום. בשלמא אם היה כתוב שאברהם עבד לה', וה' רוצה לומר כל דבר שעושה, ניחא. אבל מה ענין זה שיהיה לגוי גדול שלא יכסה ממנו. ונראה, דכיון שאברהם מסר נפשו להציל את סדום ועמורה, בודאי חפץ אברהם שלא ישמיד את סדום ועמורה, כדי שיזכרו טובתו, שכך דרך אדם שעושה הרבה טובה למישהו, הוא חפץ שהלה יהיה קיים, ועל ידי זה יהיה זכרו קיים, לכן בודאי אברהם חפץ בסדום ועמורה שיזכרו טובתו, לכן אמר ה' שאינו מכסה מאברהם, וצריך לומר לו, שלמרות רצונו שלא ישמיד את סדום, ה' ישמיד את סדום. והטעם באמת שה' לא חס על סדום מחמת כבוד אברהם, שיזכרו מעשיו, כיון שאברהם יהיה לגוי גדול, ויהיה זכרו תמיד לברכה על ידי זרעו, כי מי שאין לו בנים, הוא במיוחד חפץ שמי שהוא עשה לו טובה יתקיים, כדי שזכרו יהיה לנצח, אבל מי שיש לו זרע, הרי על ידי זרעו יש לו זכר.

ועל פי זה מיושב דבר נפלא. דהנה להלן כשבאו המלאכים ללוט כתוב, (בראשית יט, ג) "וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ". ולא אמרו לו דבר, שהופכים העיר כו'. ורק לאחר המעשה דכתיב (שם, ט) "וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדֶּלֶת", אז אמרו (שם, יב) "וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל לוֹט עַד מִי לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם: (יג) כִּי מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת פְּנֵי ה' וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ".

והוא פלא, מדוע רק לאחר מעשה זה עלתה צעקתם. ועל פי המבואר מיושב, דבאמת תפלתו של אברהם מנעה את הפיכת סדום, כדי שיזכרו טובתו, והיה עיכוב בדבר. אבל לאחר שאנשי סדום היו כפויי טובה ללוט, שאמרו לו נרע לך, אף על פי שהם חייבים לו הכרת הטובה, כי רק עבורו נלחם אברהם והציל את סדום, וכיון שהיו כפויי טובה, שוב אין סיבה שלא להשמידם, כי כפויי טובה הם, ובלאו הכי לא יזכרוהו, לכן אמרו, שרק ברחמים הם יצילו מי שלוט חפץ, אבל מן הדין נגזרה עכשיו כליה על כל אנשי סדום ועמורה.

[2] **תמצית דבריו: הטעם שהיה ראוי להודיע לאברהם מה שעושה בסדום, והקשר בזה שאברהם יהיה לגוי גדול - כיון שאברהם הציל את אנשי סדום, הוא חפץ שלא ימותו ויזכרו טובתו, לכן אמר ה' שצריך להודיע לאברהם, ואף על פי כן משמידם, כיון שיהיה לאברהם זכרון על ידי בניו וזרעו לעולם.**

משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

❖❖❖❖

[ט]

(יח, יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו

וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:

מדוע כתוב בפסוק "כי ידעתיו למען כו'"

(יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה כו'. כי[3] אם אמר השם יתברך

---

[3] [ט] (יח, יט) "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" ע"כ. יש לדקדק, מהו לשון "ידעתיו", אם פירושו ידיעה, דהיינו שידוע לי שיצוה כו', לא היה לכתוב "למען", אלא רק 'כי ידעתיו אשר יצוה כו'', לכן פירש רש"י, דידעתיו, אין פירושו ידיעה, אלא לשון חיבה ואהבה, וכך פירוש הכתוב לפי פירוש רש"י, 'כי אני אוהבו מפני שיצוה כו''. וזה לשון רש"י "(יט) כי ידעתיו - לשון חיבה, כמו (רות ב א) מודע לאישה, (שם ג ב) הלא בועז מודעתנו, (שמות לג יז) ואדעך בשם, ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו, למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי. ואם תפרשהו כתרגומו **יודע אני בו** שיצוה את בניו וגו', אין למען נופל על הלשון" עכ"ל רש"י.

וזה לשון תרגום אונקלוס "**ארי גלי קדמי** בדיל דיפקיד ית בנוהי ויח אנש ביתיה בתרוהי כו'". והנה, רש"י פירש דכונת אונקלוס לפרש, דידעתיו הוא לשון ידיעה כפשוטו, אלא שכיון שאין מושג ידיעה אלא בבשר ודם, לפיכך מתרגם אונקלוס "ארי גלי קדמי" פירוש, הרי גלוי לפני, כדרכו של התרגום בכל מקום להסיר מלשון הכתובים כל מה שיכול חלילה להתפרש כגשמיות, כידוע. זה שיטת רש"י בביאור התרגום.

אבל נראה דבאמת כונה עמוקה התכון אונקלוס בזה, ולכן לא קשה כלל המילה "למען", להפך, היא הכרחית בלשון הכתוב.

דהנה יש להקדים ולדקדק עוד על פירוש התרגום, מדוע כתוב כי "כי ידעתיו למען", והרי די לכתוב "(יח) וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: (יט) (כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן) אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו כו'.

אבל באמת הכל יתיישב כפתור ופרח לאחר שנקדים את דברי הרמב"ם בספר המדע (הלכות תשובה ה, ה) שכתב, וז"ל "שמא תאמר, והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה, וקודם שיהיה, ידע שזה יהיה צדיק או רשע, או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק, אי אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא ידע הדבר על בוריו" ע"כ תמיהת הרמב"ם. הנה הקשה הרמב"ם קושיא עצומה בחקירה אלוקית, דכיון שודאי מה שה' יודע הוא ידיעה מוחלטת, ולא ישתנה מה שה' יודע, שהרי אם יכול להשתנות אין זו ידיעה מוחלטת, אם כן קשה, כיון שה' יודע שאדם זה יהיה צדיק, הוא מוכרח להיות צדיק, ואין לו בחירה להיות רשע, ועל מה יקבל שכר.

ומיישב הרמב"ם בלשון זה "דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה, אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם, שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד, ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו, וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא, שנאמר כי לא יראני האדם וחי, אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר, כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם, ואין הקדוש ברוך הוא מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו, אם טוב ואם רע, וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו" עכ"ל.

ועל פי זה יתבאר היטב מדוע כתבה תורה "כי ידעתיו", שכיון שכתבה תורה גדלותו של אברהם אשר יצוה כו', יקשה לנו, שכיון שה' יודע עתידות שאברהם יצוה, שוב אין לאברהם שכר בזה, שהרי ידיעתו של ה' מכרחת שיעשה כן, ואין לאברהם בחירה בזה, והוא מוכרח לצוות לבניו אחר שזו היא ידיעתו של ה', לפיכך כתבה תורה לפני המילים "אשר יצוה" - שהם מורים על העתיד - "כי ידעתיו", פירוש, מה שאני אומר "אשר יצוה" אינו אצלי אלא בגדר ידיעה בלבד, וידיעה שלי אינה מכרחת שיצוה, כי אין ידיעתי כידיעת בשר ודם, וידיעתי אינה מכרחת לעשות כידיעתי, ואינה נוטלת הבחירה, ואין אברהם מוכרח, ולא הוצאתי דבר זה חוץ מידיעתי, אלא רק בידיעתי שאינה מכרחת.

ולכן כתב בתורה "למען", פירוש, הטעם שכתבתי בתורה שהוא אצלי בגדר ידיעה, הוא "למען" אשר יצוה מעצמו בבחירתו, ולא יהיה מוכרח בזה לצוות, אלא הוא יצוה מעצמו. ולזה נתכון התרגום שתרגם "הרי גלוי לפני", כלומר, אין זו ידיעה כפשוטו, אלא גילוי של בחירת אברהם לצוות לבניו, ואינה מכרחת, ולכן שינה התרגום מלשון ידיעה הרגיל, שהוא בלשון בשר

משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

שיצוה את בניו, הלא היה מוכרח ומחוייב. אמנם, ידיעת השם יתברך אינו מכריח הבחירה, כמו שכתב הרמב"ם בספר המדע (תשובה ה, ה). לכן אמר ידעתיו, שנשאר אצלו בידיעה, בלתי גזירה מכרחת בחירתו, למען אשר יצוה בבחירתו ומרצונו, לכן לא הוציא זה השם יתברך מידיעתו, שלא להכריח בחירתו. וזה כהתרגום[4].

❖❖❖❖

[י]

(יח, יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:

"צדקה" היא פשרה, ו"משפט" הוא דין, מדוע מקדים פשרה לדין, ובדוד מקדים דין לפשרה

(יח, יט) כי ידעתיו כו' אשר יצוה כו' צדקה ומשפט. זה[5] דין

ודם ידיעה חיצונית המכרחת ונוטלת הבחירה, אלא רק גלוי לפני. ועל פי ביאור זה מבואר היטב פירוש הכתוב על פי תרגום אונקלוס, ולא קשה מידי לשון "למען".

[4] **תמצית דבריו: כדי שלא יקשה לנו מדוע יש שכר לאברהם על אשר יצוה, והרי ידיעתו של ה' שאברהם יצוה כו', היא מכרחת את אברהם לעשות כן, וניטלה הבחירה ממנו, לפיכך כתבה תורה, שזה שיצוה הוא בחירתו של אברהם, כי היא רק בגדר ידיעה אצלי, ואין ידיעת ה' כידיעת בשר ודם שהיא חיצונית, אלא ה' וידיעתו אחד הם.**

[י]

[5] [י] (יח, יט) "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" ע"כ. בהכרח להקדים כמה הקדמות.

גרסינן בסנהדרין (נו, א-ב) "תנו רבנן: שבע מצות נצטוו בני נח: דינין כו' מנהני מילי - אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (בראשית ב, טז) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל - ויצו - אלו הדינין, וכן הוא אומר (בראשית יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. דינין בני נח איפקוד - והתניא: עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם. דינין – דכתיב (שמות טו כה) שם שם לו חק ומשפט כו', לא נצרכה אלא לדיני קנסות" ע"כ.

הנה רבי יוחנן מפרש, שהמקור שבני נח נצטוו על הדינין, הוא מדכתיב ויצו ה' כו' לאדם הראשון, ולשון ויצו הוא דינין, כדכתיב באברהם למען אשר יצוה כו' לעשות צדקה ומשפט, ומשפט הוא דין. ומקשה הש"ס, והא רק במרה נצטוו ישראל על הדינין, דכתיב "שם שם לו חק ומשפט" ולא לפני כן, ומתרץ הש"ס דבאמת דינין נצטוו ישראל לפני כן, אבל במרה נוסף עליהם לדון דיני קנסות, והם מה שקונסים יותר מהדין לפי ראות עיני הדיינים לצורך שעה וכדו'.

והקשה רש"י (שם) הא בפסוק של אברהם כתוב לעשות שתי דברים, "צדקה" ו"משפט", ומשפט הוא הדינין, ומהו צדקה, לכאורה הוא קנסות, אם כן גם על הקנסות נצטוו ישראל לפני מרה. ומתרץ רש"י, דצדקה אינה קנס, דקנס הוא עונש יותר מהדין, וצדקה משמעו להפחית מהדין, שלא יקוב הדין את ההר, אבל צדקה הוא פשרה, שיש לדיינין לדון לפעמים בפשרה ולעשות צדקה, ולשון צדקה שהוא פשרה, מקורו בסנהדרין, שעל הפסוק בדוד (שמואל ב, ח, טו) "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ" אמרו בסנהדרין (ו, ב) "והלא כל מקום שיש משפט - אין צדקה, וצדקה - אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה - הוי אומר: זה ביצוע" ע"כ ובזה יתבאר לך היטב לשון רש"י וז"ל (סנהדרין נו, ב ד"ה דיני קנסות) "דיני קנסות - הוסיפו במרה, דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב ויצו, וגמרינן לה מאשר יצוה, דהתם צדקה ומשפט כתיב, דהיינו דין ופשרה, אבל קנסות לאו משפט נינהו - דקנסינן ליה טפי מדיניה" עכ"ל. הנה נתבאר לך על פי רש"י בסנהדרין, שפירוש הכתוב כאן "לעשות צדקה ומשפט" היינו לעשות דין ופשרה.

עוד יש להקדים, דנחלקו התנאים בסנהדרין (ו, ב) אם מותר או מצוה לעשות פשרה, רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר שאסור לבצוע, רבי יהושע בן קרחה אומר שמצוה לבצוע, ורבי שמעון בן מנסיא אומר, שנים שבאו לפניך לדין, עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. וסובר רבינו, שגם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מודה לרבי שמעון בן מנסיא שאם אין יודע להיכן הדין נוטה שרשאי לעשות פשרה כשיטת רבי שמעון בן מנסיא, דלא בחד ברייתא קתני לה, דלא מסתבר שיהיה אסור

משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

ופשרה, דגמרינן לקרא דויצו (בראשית ב, טז) מזה [רש"י סנהדרין נו, ב (ד"ה דיני קנסות)]. אף על גב דאיכא תנא דאמר דאסור לבצוע (סנהדרין ו, ב), זה דוקא בבית דין דישראל, דדנין על פי דרכי התורה אסור לדיין לבצוע, רק לדון בדיני תורה, אם לא כשאינו יודע דין תורה, אז מותר לבצע ולפשר, אבל בבית דין של בני נח שמוזהרין על הדינים לדון דיני נימוסין כפי השכל האנושי, בזה מותר ומצוה לפשר אפילו אם יודע הדין שלהם. ולכן אמר בדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה (שמואל ב, ח, טו), משפט שיש בו צדקה, הוי אומר זה ביצוע (סנהדרין ו, ב) כשאינו יודע או בדין מרומה שמשפט קודם, ובאופנים שאין דין, צדקה,

אבל באברהם כתוב צדקה ומשפט, שקודם שנתנה [תורה], והיו בני נח, (תורה) פשרה העיקר[6], והדין הנימוסי טפל, היה משפט אחר הצדקה, שהפשרה קודם, ודו"ק. וכן הביא רמב"ן[7] בוישלח (בראשית לד, יג ד"ה ויענו) בדיני ישראל, כל דין שאתה שלם ממנו [לא דין מרומה, ויודע הדין] אי אתה רשאי לברוח ממנו [פירוש, לבצע ולפשר] כו' אבל בדיניהם, אף על פי שאתה יודע שאתה שלם ממנו, אתה רשאי לברוח ממנו [פירוש, מצוה לפשר, כמו שפירשתי]. ויעויין שם ברמב"ן שפירש בדרך אחר. ובירושלמי שלפנינו אין זה המאמר. ולכן אמר[8] (סנהדרין נז, ב)

לעשות פשרה אם אינו יודע הדין. וכן בדין מרומה יש לעשות פשרה, ודין מרומה פירש רש"י בסנהדרין (לב, ב) "שבית דין מכירין בתובע זה שהוא רמאי, או מבינים טענת רמאי בדבריו" דאמרו בש"ס סנהדרין לב, ב שבדין מרומה אין לדון בבחינת יקוב הדין את ההר. ולאחר הקדמה זו יתבאר היטב. דהנה יש לדקדק, אליבא דרבי שמעון בן מנסיא ורבי אליעזר דאסור לבצוע רק כשאינו יודע הדין, איך יפרש הכתוב "צדקה ומשפט", מהי "צדקה". דאין לומר דהיינו פשרה כשאינו יודע הדין, או בדין מרומה, דאין זה משמע, שהרי כתיב אשר יצוה לעשות כו' צדקה ומשפט, משמע לכתחלה, ולא רק כשאינו יודע הדין. ועוד קשה, מדוע בדוד הקדים משפט לצדקה, ובאברהם הקדים צדקה למשפט.

ונראה, דיש הבדל מהותי בין משפטי התורה למשפטי הגויים, שמשפטי התורה הוא משפט אלוקי פנימי, אבל משפט הגויים הוא משפט חיצוני, והם רק נימוסים לקיים חיי חברה תקינים, לפיכך לפני שנתנה תורה, כשהיו ישראל בני נח, אף שהיו מצווים לדון דיני נימוסין על פי השכל האנושי, מכל מקום מצוה יותר לעשות פשרה, כיון שגם הדין אינו אלא נימוסי בלבד ואינו האמת האמיתית, לכן עדיף לפשר ביניהם. אבל לאחר שנתנה תורה, שאנו מצויים לדון על פי חוקי התורה, שהיא האמת לאמיתה, אז מצוה לעשות משפט ולא פשרה לפי רבי שמעון בן מנסיה ורבי אליעזר, אלא אם כן אינו יודע הדין או בדין מרומה. ובזה מבואר היטב מדוע באברהם הכל מודים שיש לעשות צדקה ומשפט, כיון שעוד לא נתנה תורה, היה הדין הנימוסי טפל והפשרה עיקר, ולא אסרו התנאים לעשות פשרה רק לאחר מתן תורה, שאז נעשה הדין תורה עיקר, והפשרה טפל. ועל פי זה מיושב היטב מדוע בדוד הקדים משפט לצדקה, דלאחר מתן תורה יש להקדים משפט לצדקה, אלא אם אינו יודע הדין, אז יעשה צדקה [והסוברים שיש לכתחלה לעשות פשרה, מפרשים בדוד, שמשפט וצדקה היינו, שהיה עושה משפט בדרך פשרה].

[6] [א. ה. בנדפס: "שקודם שנתנה והיו בני נח תורה פשרה העיקר". המילה "תורה אין לה משמעות. ויש מגיהים בלשון המחבר וכתבו "תורת". ואין זה נכון דמהו לשון "תורת פשרה". ועוד שכתב "שקודם שנתנה והיו" וכל בר דעת רואה שחסר בדבריו. לכן ברור שהמילה "תורה" נדפסה בטעות שלא במקומה, כפי שהגהתי. וצריך לעיין בכתב היד].

[7] ז"ל הרמב"ן (בראשית לד, יג ד"ה ויענו) "ובירושלמי אמרו 'בדינין של נח, הטה דינו נהרג, לקח שחד נהרג. בדיני ישראל, כל דין שאתה יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי לברוח ממנו, וכל שאתה יודע שאי אתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו, אבל בדיניהם, אף על פי שאתה יודע שאתה שלם ממנו, אתה רשאי לברוח ממנו'. נראה מכאן שרשאי הגוי לאמר לבעלי הדין איני נזקק לכם, כי תוספת היא בישראל לא תגורו מפני איש (דברים א יז), אל תכניס דבריך מפני איש (סנהדרין ו ב), וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה עצמו קצין שוטר ומושל לשפוט את אדוניו" עכ"ל הנה מפרש הרמב"ן, דלברוח ממנו היינו שלא לדון להם. ונראה על פי המפורש לעיל, דלברוח ממנו היינו לעשות פשרה, שבורח מהדין ועושה ביצוע, ומה שאמרו שאתה שלם, היינו שאינו דין מרומה, ויודע הדין. אלא שפלא הוא שאין ירושלמי כזה לפנינו.

[8] פירוש בסנהדרין (נז, ב) דרשו מהכתוב שאשה בן נח לא מצווה על הדינין, והקשו בש"ס, והא כתיב באברהם "אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", וביתו הם הנשים, ועליהם לעשות צדקה ומשפט, והיינו דין, ומתרץ הש"ס, דמשפט עולה על בניו, וצדקה על ביתו, דהיינו הנשים פסולות לדון אף בבני נח, אבל אשה כשרה לעשות פשרה. הנה מדברי הש"ס יש ראיה לפירוש רש"י בסנהדרין (הנ"ל שעליו סובב כל דבריו) שצדקה היינו פשרה, ועל כורחך צריך לחלק מה שחילקנו

משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

בניו לדין, שאשה פסולה לדין, וביתו לצדקה, שפשרה כשר[9] בנשים. יעויין (סנהדרין) דף נז, ב, ודו"ק[10].

❖❖❖❖

[יא]

(יח, יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:

מהו המקור שיש מצות עשה על האב לחנך את הבנים

(יח, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו כו' לעשות כו'. הנה[11] חינוך מצוה לבנים במצות עשה לא נזכר, רק

לעיל, שבבן נח הכל מודים שמצוה לעשות פשרה.

[9] נראה שנשמט סימן ׳ וצריך להיות כשר', והיינו כשרה.

[10] **תמצית דבריו: משפטי התורה הוא משפט אלוקי פנימי, אבל משפט הגויים הוא משפט חיצוני, והם רק נימוסים לקיים חיי חברה תקינים, לפיכך לפני שנתנה תורה, כשהיו ישראל בני נח, אף שהיו מצווים לדון דיני נימוסין על פי השכל האנושי, מכל מקום מצוה יותר לעשות פשרה, כיון שגם הדין אינו אלא נימוסי בלבד ואינו האמת האמיתית, לכן עדיף לפשר ביניהם. אבל לאחר שנתנה תורה, שאנו מצווים לדון על פי חוקי התורה, שהיא האמת לאמיתה, אז מצוה לעשות משפט ולא פשרה.**

[11] [יא] (יח, יט) "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" ע"כ. במצוות לא תעשה יש כמה לאוים מפורשים בתורה להזהיר את הקטנים ולהפרישם מאיסור, ומובא ביבמות (קיד, א) להזהיר גדולים על הקטנים באכילת דם וטומאת כהן ועוד, אבל לצוות על האב לחנך בנו במצוות עשה לא מצאנו מקור לזה. [ואיתא בש"ס (סוכה מב, א) "תנו רבנן: קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע" ע"כ. וכן בכל הש"ס מובא שהאב חייב לחנך את בנו, וכן אמרו ביום הכיפורים (יומא פב, א) דמצוה על האב לחנך את בנו להתענות לשעות ביום הכיפורים]. ובנזיר (כט, א) אמרו שהאב חייב לחנך בנו ומשמע מהתורה, ולא אמו, ולא הביאו מקור למצוה זו . ויש לבאר, מנין המקור להלכה פסוקה זו, שהאב חייב לחנך את בנו למצוות, ובקידושין (כט, א) תנו רבנן דחייב האב ללמד את בנו תורה, ובש"ס (שם, ב) הביאו מקור למצוה זו, מדכתיב (דברים יא, יט) "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ", ואין מקור זה לכל המצוות, אלא לתלמוד תורה בלבד. ונראה, דבאמת המקור להלכה זו שהאב חייב לחנך את בנו הוא מאברהם אבינו שציוה את בניו וביתו אחריו לשמור דרך ה'.

והנה בשולחן ערוך אורח חיים סימן שמג סעיף א, כתב הרמ"א "וי"א דלא שייך חינוך לבית דין, אלא לאב בלבד", ועל זה הביא בביאור הגר"א בד"ה ויש אומרים, את דברי התוס' ישנים, ודברי הרמב"ם, שאין האם חייבת לחנך את בנה, וכן כתב המגן אברהם (אורח חיים סימן שמג, ס"ק א) שהאם פטורה לחנך את בנה. ויש לבאר מנין שהאם פטורה לחנך את בנה, ונראה, שכמו בתלמוד תורה מבואר בקידושין (שם) שהאם פטורה לחנך בנה ככל מצוות עשה שהאשה פטורה, גם שאר מצוות חינוך כתלמוד תורה, למדו מזה שהאם פטורה, וזה המקור למה שאמרו בנזיר (כט, א) שהאב חייב לחנך בנו, והאם פטורה מלחנך את בנה למצוות.

והא דהביא הרמב"ם בהלכות הלכות מאכלות אסורות (יז, כח) מקור אחר למצוות חינוך, דז"ל "אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו וגו'" עכ"ל אין זה אלא דברי קבלה, אבל עיקר מצוות עשה לחנך בנו ילפינן מאברהם אבינו.

אבל יש לדקדק, דמדכתיב "ביתו" משמע שגם את בתו חייב האב לחנך, שהיא בכלל ביתו, וכן כתב במגן אברהם (אורח חיים סימן שמג, א) וז"ל "ומשמע בנזיר (כט, א) דאין מחויב לחנך בתו עיין שם. ובתוס' בנזיר הקשו מאי שנא דביום הכיפורים (יומא פב, א) מחויב לחנך בתו עיין שם. ואפשר דכל המצות דמי ליום הכיפורים, וצריך לחנכם, וכן הובא בילקוט אמור דף קע"ח ע"ג" עכ"ל, הנה מסיק המגן אברהם דכל המצוות הם כיום הכיפורים, שכשם שביום הכיפורים חייב לחנך את בתו כדאיתא שם, הוא הדין בכל המצוות, ומה שאמרו בנזיר שאין האב חייב לחנך בתו, היינו דוקא בנזיר.

וכן יש לדקדק כן מלשון הגמרא, דתנן (נזיר כח, ב) "האיש מדיר את בנו בנזיר", ואמרו בגמרא דמשמע דוקא בנו ולא בתו, והטעם בזה אמר ר' יוחנן דכך הלכה למשה מסיני היא בנזיר. וריש לקיש אמר שהטעם שהאב מדיר את בנו, לא הלכה למשה מסיני, אלא כדי לחנכו במצוות. ושואל הש"ס, בשלמא לר' יוחנן כך היא הלכה שבנו ולא בתו, אבל לריש לקיש שהטעם כדי לחנכו במצוות מדוע בתו לא, ומתרץ הש"ס "קסבר: בנו חייב לחנכו,

משך חכמה

פרשת וירא פסקא ח - יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' ז תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

עשה דולמדתם את בניכם (דברים יא, יט), הוא בתלמוד תורה (קידושין כט, ב). ואמרו בנזיר דף כט, א דהאב חייב לחנך בנו במצות, ואין האשה חייבת לחנך בנה במצות. פירוש, דהוה כמו מצות עשה של תלמוד תורה דהאשה פטורה. ויעוין אורח חיים סימן שמג בביאורי הגר"א (ד"ה ויש אומרים) ובמגן אברהם (ס"ק א). ומקור מצות חינוך במצות עשה, מקורו מזה הפסוק, מאברהם אבינו שיצוה את בניו בקטנם על המצוות, וקרא דחנוך לנער על פי דרכו (משלי כב, ו) שהביא רמב"ם בסוף הלכות מאכלות אסורות (יז, כח) [ושם לענין איסורים] הוי מדברי קבלה, אבל העיקר מאברהם. וכאן משמע שאף לבנות מצוה על האב. ויעוין מגן אברהם (אורח חיים סימן שמג, א), דרק בנזיר אין מצוה על בתו, וכן משמע בגמרא שם, ואין כאן מקום להאריך[12].

❖❖❖❖

[יב]

(יח, יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו

מנין שאשתו ובני ביתו ועבדיו בחזקת חברים

(יח, יט) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. מזה[13] מקור הברייתא, דתנו רבנן עבודה זרה דף לט, א חבר שמת, אשתו ובניו ובני ביתו הרי הם בחזקתן עד שיחשדו. וזהו בכלל ביתו אשתו ועבדיו, ושמרו[14].

❖❖❖❖

בתו אינו חייב לחנכה", עד כאן. והנה אם אין האב חייב לחנך את בתו במצוות בכלל, מה פריך הש"ס לריש לקיש מדוע לא מחנך את בתו, הא כך היא ההלכה דחינוך הוא רק על הבן ולא על הבת, אלא מוכח שפשיטא לש"ס, שמצוות חינוך גם על הבת, לפיכך פריך הש"ס מדוע אינו חייב לחנך את בתו, ומתרץ הש"ס בתו אינו חייב לחנכה. והנה לשון זה יש לפרש שריש לקיש סובר שחינוך בכלל אינו אלא לבנים ולא לבנות, אבל אין הכרח לומר שהש"ס חוזר מסברתו אלא כשיש הכרח לזה, וכאן אין הכרח לזה, ויש לפרש קסבר ריש לקיש דדוקא בנזיר חייב לחנך את בנו ולא את בתו.

[12] **תמצית דבריו: המקור למצות עשה לחנך את הבנים והבנות מאברהם אבינו, דכתיב "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'", בניו וביתו אלו הבנות. ומכאן נלמד לכל מצוות עשה שהאב חייב לחנך את בנו ובתו. ודוקא האב ולא האם, כמו שפטורה מחינוך לתלמוד תורה כדין מצות עשה.**

[יב]

[13] [יב] (יח, יט) "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" ע"כ. יש לדקדק מדוע כתוב "אחריו". ונראה דגרסינן בעבודה זרה (לט, א) "ת"ר: אשת חבר הרי היא כחבר, עבדו של חבר הרי הוא כחבר, חבר שמת - אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן עד שיחשדו" ע"כ. ולא מביא הש"ס מקור, מנין שעבדו ואשתו וכל בני ביתו בחזקת חברים. ונראה דלכן כתוב "אחריו" ללמד שימשיכו לשמור גם אחריו, והיינו דהם בחזקת חברים גם לאחר מותו עד שיחשדו. והיינו, שאם הוא חבר מצוה עליו לחנך את דרכו כחבר לבני ביתו, לפיכך הם בחזקת חברות עד שיחשדום.

[14] **תמצית דבריו: המקור שאשתו ובני ביתו ועבדיו בחזקת חברים, שמפסוק זה ילפינן שיש מצוות עשה על האב לחנך את בתו ובני ביתו לשמור דרך ה', והיינו, שאם הוא חבר מצוה עליו לחנך את דרכו כחבר לבני ביתו, לפיכך הם בחזקת חברות עד שיחשדום.**